

Evropska sosedstva politika kot politika identitete

Uvod

Od kar je bila leta 2002 oblikovana Evropska sosedstva politika (ESP) kot okvir, ki ponuja alternativo državam, ki bodo po širitvi mejile na Evropsko unijo, je za retoriko predstavljanja in zagovarjanja take politike značilno povezovanje le-te s širšimi idejami o vlogi Evrope v svetu in o posebnih značilnostih evropske moči. Z drugimi besedami, formulacija in argumentacija ESP je takoj postala več kot zgolj instrumentalno, institucionalno in geografsko območje delovanja in je posegla tudi v vprašanja evropske identitete – v določitve, kaj in kakšna naj bi bila Evropa in kako bi delovala v svetu.

To širše vprašanje položaja in moči Evrope v svetu je imelo v nekaj zadnjih letih pomembno vlogo v znanstvenih razpravah o Evropi. Razen že klasične ideje o Evropi kot državljanski sili je bilo to področje deležno vedno novih poskusov oblikovanja specifično evropskega načina obstoja in delovanja v svetu. Najvplivnejša med takimi poskusi je nedvomno ideja Iana Mannersa o Evropi kot normativni sili (Manners, 2002), vendar idejo o evropskih zunanjih odnosih, ki je vodena s specifično in edinstveno vrsto moralnosti, prisotno v Mannersovem konceptu, najdemo tudi v številnih drugih pojmovanjih Evrope: Evrope kot kantovske sile (Kagan, 2002), združnega imperija (Cooper, 2002), kozmopolitske družbe (Habermas, 2003; Beck, 2003) ali izginjajočega posredovalca (Balibar, 2003), če omenimo samo nekatere izmed njih.

Ceprav v politični retoriki EU ni neposrednega sklicevanja na omenjeno znanstveno literaturo – z izjemo redkih referenc na državljansko silo –, je ESP vseeno predstavljena kot koncept, ki je nosilec globljega ali širšega sistema inherentno evropskih značilnosti in kakovosti. Na ravni retorike ESP nastopa kot vitrina ali laboratorij za oblikovanje predstave o tem, kaj in zakaj je Evropa v svetu. Lahko torej trdimo, da pri ESP gre tako za identiteto kot za urejanje odnosov s sosednjimi državami. ESP lahko analiziramo kot politiko identitete zato, ker njeno oblikovanje in izražanje vplivata na poudarjanje določene različice evropske identitete, ki je oblikovana kot akter v sodobnem svetu.

V pričujočem besedilu identiteto razumeva v poststrukturalističnem smislu. V najširšem pomenu gre za pogled na identiteto kot diskurzivno zgrajeno in vedno odvisno od izoblikovanih razlik.

Kolektivni Jaz se lahko artikulira samo, če je diskurzivno ločen od okolnih Drugih. Razumevanje identitete kot diskurzivnega konstrukta, ki nima bistvene ali materialne opore, pomeni, da je najina analiza osredotočena na samodojemanje in samoopisovanje političnih skupnosti in ne na nekakšno realnost, ki se nahaja za retoriko. Takšen pristop »jemlje retoriko resno«, kar pomeni, da gre za analizo tekstovnega gradiva. Analiza temelji na korpusu, ki ga sestavljajo uradni dokumenti, v katerih je bila ESP oblikovana v letih 2002–2004, vendar največji del korpusa tvorijo politični govori vodilnih uradnikov Evropske komisije in visokega predstavnika za skupno zunanjo in varnostno politiko o ESP in vlogi Evrope v svetu iz istega obdobja.

Najprej bova natančneje določila, kako razumeva teoretsko vezo med identiteto in zunanjo politiko. Zatem bova podala kratek pregled prevladujočih idej o evropski identiteti. Temu sledi tekstualna analiza, v kateri najprej raziskujeva semantiko sosedstva, delujočo v ESP. V tem delu besedila poskušava pokazati, kako se v retoriki, ki se oblikuje okrog ESP, sosedstvo umešča v različne odnose razlikovanja od drugih akterjev na mednarodnem področju in kako se mu s tem pripisuje določen pomen. Na koncu se bova posvetila »izvajanju evropske identitete« (*performance of European Identity*) v ESP in pri tem zagovarjala tezo, da diskurzivno oblikovanje dejanj Evrope v okviru ESP, čeprav temelji na že uveljavljenih idejah o evropski identiteti, te ideje ponavlja na način, ki privede do temeljitega preoblikovanja identitete evropskega subjekta.

Identiteta in zunanja politika

Mesto in pojmovanje identitete v analizi zunanje politike sta vedno odvisna od namena analize. Cilj analize zunanje politike v okviru mednarodnih odnosov je še vedno predvsem razlaga (ali celo napoved) konkretnega političnega vedenja. V tem okviru identiteta nastopa v eni od dveh oblik: je bodisi esencalizirana (in posledično pravzaprav analitsko uničena) ali je »umeščena v narekovaje«. Ortodoksni realizem ponavadi izbere prvo pot, češ da ima država določen interes, ki ga vedno poskuša obvarovati. Posebnosti (nacionalne) identitete posamezne države so v tej interpretaciji nepomembne, ker je splošna identiteta države popolnoma vnaprej določena in stabilna. V tej paradigmi ima država kot akter v zunanji politiki bistveno in nespremenljivo identiteto. Uporaba te paradigme na primeru Evropske unije – čeprav v tem primeru lahko Evropski uniji zanikamo status akterja v zunanji politiki, ker ne gre za državo – zahteva, da preden začnemo analizo, določimo, kakšen akter je EU. Kot poudarja Ulrich Sedelmeier, to pomeni, da celo realizem pogosto poskuša opisati »mednarodno identiteto« EU, vendar tega ne počne s pomočjo konstruktivističnega ali sociološkega pojmovanja identitete, temveč s pomočjo »racionalističnega ali materialističnega pojmovanja, ki pozunanja identitete in interese akterja« (Sedelmeier, 2004: 121). Takšen poskus oblikovanja objektivne definicije »mednarodne identitete« EU se torej uporablja za oceno zmožnosti in učinka Skupne zunanje in varnostne politike (Sedelmeier, 2004: 121, 125–126). Izhaja iz prvotne in objektivne definicije mednarodne identitete EU – ki EU razume, na primer, kot »državljsko silo« – in se na enak način vrednoti vedenje v zunanji politiki. Za najin pristop ni ni zelo pomembno, ali se Evropska unija drži teoretske definicije, kaj naj bi bila »državljska sila«. Kar nas zanima, najdemo v besedah Henrika Larsena: to ni »vprašanje, kaj je Unija v esencialističnem pomenu, temveč kako se oblikuje kot akter v diskurzih, ki artikulirajo Unijino delovanje (Larsen, 2004: 71).

Seveda pa niso vsi, ki poskušajo vključiti koncept identitete v svojo zunanjo politiko, esencialisti. Mogoče je tudi pojmovanje identitete kot »vlaganja« v zunanjepolitično vedenje brez

zatekanja k realizmu. Christopher Hill in William Wallace zatrjujeta, da učinkovita zunanja politika »temelji na skupnem zavedanju o nacionalni identiteti« in da »dogovorjena modrost« obenem oblikuje interese in omejuje razpon sprejemljivih možnosti (Hill in Wallace, 1996: 8).

Povedano preprosto, norme posamezne politične skupnosti, ki jih definiramo kot kolektivna pričakovanja o ustreznem vedenju za dano identiteto (Jepperson, Wendt in Katzenstein, 1996: 54), morajo biti spoštovane, ko se oblikuje zunanja politika, da bi se ta doživljala kot legitimna. V nasprotju z realističnem pogledom si zunanje politike s tega stališča ne gre predstavljati kot brezobzirno sledenje lastnim interesom, zato ker kadar upravičujemo izbire v zunanji politiki, imajo argumenti, povezani z identiteto, večjo težo kot tisti, ki temeljijo na koristi (Sedelmeier, 2004: 131).

Potencialne težave v takšnem pristopu nastanejo, ko se odnos med strukturo identitete in vedenjem v zunanji politiki predstavlja preveč rigidno kot vzročno-posledični odnos. Kot zatrjuje Lene Hansen, identiteto lahko obravnavamo kot predhodni vzrok zunanje politike samo, če le-to razumemo kot neonesnaženo z lastno aktivnostjo (Hansen, 2006: 26). To ne pomeni nujne potrditve esencializirane ideje identitete. Večina raziskovalcev vestno poudarja, da identiteta ni neko bistvo, da je obvezno in vedno »v procesu«, vendar ko identiteto obravnavajo kot priložnostni element (enega mnogih), ki pojasnjuje izbire v zunanji politiki, jo morajo tudi »postaviti v narekovaje«, tj. jo vzeti za stabilno kategorijo v ogrodju analize. Z drugimi besedami, ko želimo razložiti vedenje v zunanji politiki, je ta element konstanta v analizi in je temu ustrezno identiteta razumljena kot konstanta. V teoriji je lahko identiteta spremenljiva, vendar je z vidika analize konstanta.

V nasprotju s pravkar opisanim pristopom so raziskovalci v okviru t. i. kopenhavske šole varnostnih študij razvili pristop, ki poudarja, da identiteta ni samo element, temveč tudi učinek vedenja v zunanji politiki in se zato nenehno spreminja in preoblikuje s pomočjo prav teh procesov, s pomočjo katerih jo drugi pristopi poskušajo razložiti. Osnovna novost, ki jo prinaša kopenhavska šola, je razumevanje varnostnih vprašanj kot rezultata *sekuritizacije* (*securitization*) in ne kot nečesa, kar spontano nastaja iz materialnih okoliščin. Ole Wæver je prepričljivo pokazal, da artikulacije varnostnih vprašanj ni mogoče reducirati na materialna dejstva – na primer na prisotnost tujih vojaških sil na območju neke države –, temveč jo je treba razumeti kot govorno dejanje – kot *sekuritizacijo* –, ki določeno vprašanje povzdigne na raven eksistencialne nevarnosti. To, da problem uspešno artikuliramo kot vprašanje varnosti, pomeni, da zatrjujemo, da obstaja nevarnost, da bomo »mi« uničeni in da zato moramo poseči po skrajnih ukrepih. Povezava z identiteto je v tem, da moramo definirati, kdo smo »mi«, da bi lahko oblikovali trditev, da »nas« nekdo ali nekaj ogroža (Wæver, 1996). Kajti pri varnosti gre za destrukcijo subjekta, artikulacija varnosti mora najprej vsebovati konstrukcijo tega subjekta. V tem smislu je identiteta spremenjena ali preoblikovana v vaji zunanjepolitičnega vedenja neke politične skupnosti, je predelana v različnih soočanjih s *sekuritiziranimi* Drugimi. Najino zanimanje za opisane probleme seveda sega dlje od vprašanj varnosti. Čeprav je *sekuritizacija* vsekakor prisotna v retoriki ESP, bova pokazala, da le-ta ni edini ali prevladujoči način obravnavanja odnosa do sosed. Razen tega se v *sekuritizacijskem* pristopu naravno osredotoča predvsem na »rezultat« (*output*) identitete, in sicer na to, kako se skupnost mobilizira in (re)konstruira kot posledica uspešnih *sekuritizacijskih* govornih dejanj, in veliko manj na »vnos« (*input*), tj. na to, kako že oblikovane ideje o »naši« identiteti omejujejo zunanjepolitično in varnostno-politično vedenje politične skupnosti.

Vendar obstaja pristop, ki je zmožen obravnave identitete v odnosu do zunanje politike na način, ki upošteva tako dimenzijo vnosa (obstoj norm in vnaprej oblikovanih idej o tem, »kdo

smo mi«) kot dimenzijo rezultata (spremembo ali rekonstrukcijo identitete skozi zunanjepolitično vedenje). To je konceptualizacija zunanje politike kot izvajanja identitete.

Osnova teorije performativnosti, ki jo je z vidika spola razvila Judith Butler (Butler, 1990) in ki sta jo v teorijo mednarodnih odnosov vpeljala med drugimi Cyntia Weber (Weber, 1995) in David Campbell (Campbell, 1992, 1998), govori o subjektih kot učinkih praks citiranja (Weber, 1998: 79). Izvajanje identitete v tem smislu pomeni »citiranje« »normativnih sredstev« ali vnaprej oblikovanih idej o tej identiteti v novem kontekstu (Weber, 1998: 82). In kar je najpomembnejše – to ne pomeni, da imamo nespremenljivo identiteto, ki jo potem pokažemo v različnih kontekstih, temveč prav nasprotno – da se zato, ker ni takšne nespremenljive osnove, subjekt pojavi samo skozi neprekinjeno prakso citiranja ali izvajanja njegove identitete. Identiteta tukaj ni starejša od performativnosti – čeprav se ustvarja prav takšna iluzija –, temveč se potrjuje samo v nenehnem izvajanju v različnih kontekstih. Performativni pristop se lahko izogne nasprotju med delovanjem in strukturo subjekta zato, ker performativnost ni ne improvizacija ne imitacija. Normativni kodi, ki se citirajo, omejujejo delovanje subjekta, vendar potreba, da se identiteta nenehno ponavlja v različnih kontekstih, odpira prostor za redefiniranje pomena taistih normativnih kodov (Laffey, 2000: 431). V tem smislu, kot opozarja Campbell, so države vedno v procesu nastajanja: »ravnovesje (nepremičnost) pomeni smrt« (Campbell, 1992, 1998: 12).

Vendar se v performativnem pristopu identiteta še naprej razume kot odvisna od izpostavljanja različnosti. Zunanja politika je torej v osnovi politična performativna praksa, ki proizvaja meje (Campbell, 1992, 1998: 62), ker vsebuje tako oblikovanje Jaza kot oblikovanje Drugega. Uspešno izvajanje identitete se zgodi, ko ponavljanje normativnih sredstev deluje tako, da jasno ločuje Jaz od relevantnih Drugih v nekem (novem) kontekstu. Ta performativna praksa temelji na že oblikovanih sredstvih, vendar je usmerjena na prisotne Druge. Vsi trije elementi (sredstva, Drugi in lastna identiteta) so teoretično predstavljeni, kot da bi bili oblikovani v isti performativni potezi; evropske sosedje to postanejo samo kot del ponavljajoče se performativne prakse ESP, kar jih oblikuje v relaciji do EUrope in se tako na novo pripišeta obe identiteti obema subjektoma.

Ko poskušamo analizirati takšno izvajanje identitete, se kot metodološko praktično pokaže ločiti procese. Še posebej, če želimo analizirati ponavljanje določenih normativnih sredstev, se moramo praktično usmeriti v »skladišče« že utemeljenih idej, norm in konceptov, na katerih verjetno temelji izvajanje identitete. Zato bova začela s kratkim pregledom najznačilnejših idej o evropski identiteti. In drugo, ker izvajanje identitete vedno poskuša označiti Jaz v nasprotju do relevantnega Drugega, bova pozornost usmerila na konstrukcijo Drugih, okoli katerih se v glavnem vrti ESP, in sicer sosed. Skozi analizo »pozicijske semantike« sosedstva – s tem misli na to, kako se ta kategorija semantično razločuje od drugih akterjev, prisotnih v ESP, bova raziskala, kako je sosedstvo konstituirano oziroma katere značilnosti se pripisujejo ali zanikajo sosedam.

Na koncu bova na podlagi že pridobljenih ugotovitev analizirala performativno konstrukcijo evropske identitete v ESP, tako da bova poskusila odgovoriti na vprašanje, kakšna evropska identiteta se oblikuje v ponavljajočih se praksah, ki Evropo konstituirajo kot legitimni subjekt ESP.

Evropska identiteta

Pobrs kajmo na kratko po diskurzivnem »skladišču«, iz katerega se črpajo izjave o evropski identiteti. Kot vemo, se identiteta pogosto začne s kulturo. Matrica prostorskih identitet oziroma koncept naroda iz 19. stoletja krepko povezuje kulturo z ozemljem (dežela, država itd.). Biti

narod pomeni imeti nacionalno kulturo. Sklicevanje na evropsko identiteto je tudi oblikovano znotraj te matrice. Tovrstno sklicevanje mora temeljiti na priznanem obstoju evropske kulture. In tu se začnejo težave. Najprej, izjave o evropski kulturi se nujno spopadajo s trdnim obstojem nacionalno definiranih kultur. To dejstvo pogosto privede do metaforičnih dejanj, kot so ustvarjanje istosrednih krogov, piramid in lokov, v katerih se evropska identiteta/kultura predstavi kot zmožna vključevanja drugih identitet. Kljub svoji nameri uradno geslo o enotnosti v različnosti očitno ne odpravlja problema, ker vedno lahko postavimo legitimno in logično vprašanje o pomenu enotnosti. Drugi problem v zvezi z izjavami o evropski kulturni identiteti se nanaša na poudarjanje skupnih kulturnih značilnosti. Jezik – osnovna značilnost koncepta naroda iz 19. stoletja – ne pride v poštev. Kulturne prakse so prav tako izjemno raznolike. Ostaneta samo dve možnosti: sklicovati se na skupno evropsko zgodovino ali na močno predstavo o Drugem. V obeh primerih obstaja tveganje, da se izrazi evropske kulturne identitete spreobrnejo v evronacionalizem, ki temelji na esencializaciji in izključevanju. To postane očitno, ko gre za osnovne težnje, izražene v izjavah o krščanski Evropi. Kulturne meje omogočajo ustvarjanje trdnjave Evrope, ki varuje svoja vrata pred vdorom drugih.

Zato je izogibanje kulturi pogosto pogoj za razmišljanje o evropski identiteti. Na voljo sta predvsem dve rešitvi. Prva je v razlikovanju kulturne in politične identitete. Politično identiteto lahko razumemo kot »sistem družbenih in političnih vrednot in načel, ki jih prepoznavamo kot lastne« (Cerutti, 2003: 27). Tukaj pa je pomembno dvojje: poudarjanje posameznih političnih vrednot in aktivna podpora državljanov Evrope tem vrednotam. Na seznamu takšnih vrednot praviloma najdemo temeljne pravice, demokracijo, družbeno pravičnost, solidarnost in – kar je bolj sporno – sekularizem. Vprašanje podpore se pogosto povezuje z obstojem demokratičnih institucij v Evropski uniji (državljanstvo, sfera javnega itd.). Znana Habermasova ideja o ustavnem patriotizmu kombinira omenjene elemente. Ustavna načela utelešajo skupne politične vrednote, patriotizem pa se močno sklicuje na podporo in identiteto.¹ Obrat k politični identiteti je bil podprt z argumentom o posebni politični naravi EU kot »postmodernega polisa« (Wæver, 1996: 127), kar jo razlikuje od drugih političnih enot. Druga rešitev je povezovanje Evrope z višjimi vrednotami. Te sežejo dlje od nacionalnih in regionalnih okvirov in so povezovalne sile, ki na koncu koncev kažejo na univerzalno. Ideja univerzalne Evrope nastopa v dveh različicah. Evropo lahko vidimo skozi leče kozmopolitizma. Kozmopolitska Evropa temelji na »jasnih idejah o neoskrunljivem dostojanstvu in moralni dolžnosti ublažiti trpljenje drugih« (Beck, 2003: 34), na institucionalizaciji kriticizma in na »kritičnem in spreminjajočem se samorazumevanju« (Delanty, 2005: 18).² Za kozmopolitsko Evropo je značilna prosto tekoča dinamika, v kateri drugi izgubljajo svojo drugost. V drugi različici, ki se semantično navezuje na koncept civilizacije, Evropa uteleša univerzalnost skozi svojo zgodovino, bodisi v zmagovalnem slogu (recimo vrednote razsvetljenstva) bodisi s premaganjem negativnih izkušenj (vojne in moralni zlomi). Retorika evropske civilizacije je bolj nagnjena k notranjim vrednotam, ki imajo univerzalno naravo, in s tem k mejam, ki jih lahko prestopi samo superiorni subjekt. V najbolj radikalni obliki gre za idejo o križarski Evropi ali za rajsko Evropo, kot v karikaturni predstavi Roberta Kagana o kantovski, vase zagledani Evropi, ki živi v svetu sanj (Kagan, 2003).

Ideje o univerzalnosti poskušajo razdreti meje in posledično utrjene predstave o evropskem prostoru. Vendar ta proces v veliki meri temelji na pojmih časa in zgodovine. To,

¹ V večjem delu politične misli označuje patriotizem voluntaristično in načelno vdanost, zoperstavljeno bolj mehaničnim in kulturnim odnosom, ki jih vsebuje nacionalizem.

² Kozmopolitska Evropa se pogosto vidi kot normativni odziv na globalizirano, transnacionalno realnost; glej Habermas, 2003.

³ Pri tem pa se je modro omejil samo na področje varnosti. Drugi raziskovalci opozarjajo na vrnitev »geopolitičnih« Drugih (Diez, 2004: 331).

čemur lahko, sledeč Paulu Ricœurju (Ricœur 1987), rečemo evropska narativna identiteta, ima ključno vlogo v izjavah o univerzalnih možnostih Evrope. Splošno rečeno gre pri narativni identiteti za vključevanje dogodkov iz preteklosti v sedanost. Preteklost torej vidimo iz perspektive sedanosti, čeprav se o njej lahko govori tudi kot o nepretrgani zgodovini z določeno izhodiščno točko. Lahko rečemo, da je bila kozmopolitska Evropa razumljena kot nasprotje nacionalistični Evropi, ki je obstajala do leta 1945. Ulrich Beck vidi nürnberške procese kot trenutek ustanovitve nove povojne Evrope (Beck, 2003: 34). Habermas in drugi so poudarjali učinek osvoboditve in učenja na podlagi slabih izkušenj druge svetovne vojne: »Sodobna Evropa se je oblikovala skozi izkušnje totalitarnih režimov dvajsetega stoletja in Holokavsta (...). Samokritične polemike o tej preteklosti nas opozarjajo na moralne osnove politike« (Habermas in Derrida, 2003: 296). Zygmunt Bauman posebej poudarja proces učenja: »Evropa se je naučila, na težak način in za neznansko visoko ceno, plačano v človeškem trpljenju, kako se lotiti zgodovinskih nasprotij in mirno reševati konflikte ...« (Bauman, 2004: 130). Tovrstna naracija leto 1945 prikaže kot radikalno prekinitve z dolgo zgodovino kulturne raznolikosti in omejenosti in kot trenutek ustanovitve nove Evrope. Ole Wæver je pred nekaj časa opozoril na to ustanoviteljsko vlogo evropske nedavne preteklosti. V žargonu teorije identitete je govoril o »evropski preteklosti kot evropskem Drugem« (Wæver, 1998: 90) in šel celo tako daleč, da je zatrdil, da je ta Drugi postal pomembnejši od tradicionalnih kulturnih Drugih v evropskem identitetnem diskurzu.³ Po njegovem mnenju preteklost pomeni dinamiko fragmentacije, ki nenehno grozi integraciji.

Narativna identiteta ponavadi niha med občutkom kontinuitete (da bi bila prepoznavna skozi čas) in občutkom spremembe (da bi poudarila pomen sprememb). Trditve o evropski identiteti, ki se poskušajo izogniti kulturi in ki poudarjajo negativne zgodovinske trenutke, se morajo osredotočiti na prelome in nove začetke. Prelomi in začetki so bistvenega pomena za oblikovanje narativne identitete. Ti imajo funkcijo mita. Tako kot druge narativne identitete potrebuje evropska identiteta mite. Osnovna funkcija mitov je ustvarjanje ontološke stabilnosti. Zahvaljujoč mitom postaja svet manj kaotičen in grozljiv (Blumenberg, 1979: 127). Najpomembnejši miti – miti o nastanku (sveta) – pripovedujejo o poreklu človeške vrste in sobivanja ter o dogodkih stvarjenja (Ricœur, 1987: 273). Le-ti so eksistencialni okvir za orientacijo skupnosti in so v osredju narativnega oblikovanja skupinske identitete (Bizeul, 2000: 23). Miti so, razen tega, določeni načini doživljanja in obvladovanja časa. Z nenehnim ponavljanjem mita – »delovanjem mita« (Blumenberg, 1979) – se sedanost poveže z dogodki stvarjenja (Bottici in Challand, 2006: 316). V nasprotju z zgodovinskim narativom je torej preteklost vsesplošno prisotna in povezana s prihodnostjo. Miti o nastanku vedno vključujejo začetke. To so lahko začetki, s katerimi se opravičujejo nove situacije (Eliade, 1963: 33). Opravičevanje temelji na obljubi prevlade nad slabo preteklostjo. Mit lahko torej vključuje idejo o junaških ali odrešilnih potezah, ki vodijo k premagovanju travme, trpljenja in ponižanja (Flood, 1993). V tem primeru lahko novi začetek pomeni tudi prelom s preteklostjo kot nenehnim sklicevanjem na slabo preteklost, kar družba počne skozi proces odrešitve.

Če v evropski narativni identiteti poskušamo izslediti mitične prvine, se pripovedi o drugi svetovni vojni in posebej o holokavstu pokažeta kot očitna kandidata. To je narativ o slabi preteklosti, ki pripelje do popolnega moralnega zloma, in o zagonu novega evropskega projekta kot novem začetku, ki se izogiba zlomu fragmentacije (nacionalizem) in zmagovalnih civilizacij (kolonializem). *Telos* evropskega projekta so torej pozitivne vrednote, ki se izoblikujejo z negacijo slabe

⁴ Ta diskurzivna operacija očitno vključuje kolektivizacijo mentalnih aktivnosti, kot sta spominjanje in pričevanje.

⁵ Kakšno identiteto drugi pripisujejo Evropejcem, je posebno vprašanje.

preteklosti, povzete v doživetju evropskih integracij kot mirovnega projekta. Z delovanjem mita se lahko opravičijo poznejši dogodki v okviru integracije, češ da so skladni s telosom. Vsakovrsten premik v smeri evropske enotnosti se lahko izpelje iz novega začetka in sočasno potrjuje njegovo prisotnost. Mit se razlikuje od zgodovine v tem, da deluje prek diskurza, ki ustvarja čustva in patos (Bottici in Challand, 2006: 321). Mite lahko razumemo kot »orodje za kontrolo dinamike čustvenega« (Dörner, 1995: 23). Čustva in patos se zbudijo takrat, ko zatrujemo, da je delovanje mitov delovanje spomina. Dejanje stvarjenja se ponavlja kot dejanje spominjanja. Evropski *mi* se oblikuje skozi soočanje z žrtvami iz preteklosti. Dejanje stvarjenja deluje v krožnih potezah: za spominjanje je nujna nenehna odrešitev, prav skozi odrešitev pa evropska skupnost lahko zatruje, da se je nečesa naučila iz preteklosti in da je s tem napredovala.⁴

Identitete se ne oblikujejo samo s pomočjo prostorskih in časovnih koordinat in ne ponujajo samo odgovora na vprašanje, kako se razlikujemo od številnih drugih in od kod prihajamo. Identitete so tudi odvisne od tega, kar počnemo. Identitete so performativne v tem smislu, da sprožajo diskurzivna sredstva, ki oblikujejo akterje. Evropska identiteta je tudi posledica dejstva, da Evropa lahko deluje. Mit ustvarja podobo Evrope, ki dela na sebi. Mogoče si je, po drugi strani, predstavljati učinke na identiteto, ki jih ustvarja evropsko delo na drugih. Ole Wæver ugotavlja, da se evropska identiteta »v veliki meri dela zunaj« (Wæver, 1998: 90). S tem hoče povedati, da je občutek evropskosti odvisen od tega, kako se Evropa odreže v svetu.⁵ Učinek in vlogo akterja lahko razumemo kot moč delovanja. Narava te moči v zunanji politiki EU je bila predmet dolgih znanstvenih razprav. Večina teh razprav je bila osredinjena na določanje posebne politične narave in načina delovanja EU. EU je bila imenovana za civilno silo zaradi zanjo značilnih nevojaških sredstev in mirovniških ciljev. Jo lahko razumemo kot v osnovi civilno, kot v znani upodobitvi Roberta Kagana, v tem primeru pa se nikjer ne sreča z zunanjim svetom, ali kot civilno po naravi, zaradi svojevrstne strukture upravljanja in »postnacionalne izjemnosti« (Nicolaidis, 2005: 103). In nazadnje, lahko EU razumemo kot civilno po volji? Moč volje je konceptualizirana kot »normativna moč«, ki omogoča mednarodno identiteto (Manners, 2000; Manners in Whitman, 2003). Mednarodna identiteta se še vedno oblikuje v igri pozicioniranja prek razlikovanja in ustvarjanja Drugega, vendar pa se ne opira na kulturne meje, zarisane v tradicionalnem, kulturnem diskurzu o evropski identiteti. Če je mednarodna identiteta EU posledica njene normativne moči, da podpira in uveljavlja univerzalne norme, se nahajamo na področju kozmopolitske identitete (Manners, 2005: 8). Vendar EU ni kozmopolitska glede na svojo naravo ali, raje, glede na način svoje organizacije. Kot je pokazal Ian Manners, je normativna moč EU vpisana v »metanarativ«, ki opravičuje zunanje politike, ki temu narativu sledijo (Manners, 2004: 7). Ne samo, da tovrstna legitimizacija, ki proizvaja »narative projekcije« (Nicolaidis, 2005: 96), vsebuje sezname evropskih vrednot, ki jih je mogoče izvažati, temveč le-ta ponovno privede do evropske narativne identitete. Ker delovanju mita pripomorejo celo znanstveniki: »V meri, v kateri obstaja začetek evropskega odgovora, globalnega evropskega narativa, njegovo seme v zadnji polovici stoletja klije na način *ad hoc*, skozi proces učenja, ki je omogočil Evropi, da sprejme in si zatem prilasti značilen pristop k mednarodnim vprašanjem« (Nicolaidis, 2005: 98). Ta »globalni narativ« oz. samoopravičilo za evropsko mednarodno identiteto ima za izhodišče nov začetek v mitičnem osrčju evropskega projekta. Mit pojasnjuje, kaj je to, kar Evropo naredi posebej kozmopolitsko in zato različno od drugih, manj univerzalnih akterjev.

⁶ Štiri skupna področja so: 1. ekonomsko (vključno z okoljem in energijo), 2. svoboda, varnost in pravičnost, 3. zunanja varnost, 4. raziskovanje in izobraževanje (vključno s kulturnimi programi). Delovanje na teh štirih skupnih področjih temelji na elementih ESP, ki so v skupnem interesu EU in Rusije (Pace, 2005: 3, n. 15, ESP Strategy Paper COM(2004) 373: 6).

Nastanek, obseg in metode ESP

Razpravo, ki je privedla do oblikovanja Evropske sosedске politike, je sprožilo pismo tedanjega britanskega zunanjega sekretarja Jacka Strawa španskemu predsedstvu EU pred srečanjem Sveta za splošne zadeve aprila 2002. V pismu Straw zahteva definiranje politike do (prihodnjih) vzhodnih sosed EU: Rusije,

Ukrajine, Belorusije in Moldavije. Svet je pozdravil pobudo in tudi ponudbo Javierja Solane, da bo pripravil podlago za oblikovanje sosedске politike (Council Conclusions, 7705/02: 10). Formalni nastanek tega, kar poznamo kot ESP, pa je povezan s skupnim pismom z naslovom »Širša Evropa«, ki sta ga Chris Patten in Javier Solana poslala Svetu avgusta istega leta. Vendar je bila takrat še vedno razumljena kot načrt, kako urejati odnose z bodočimi vzhodnimi sosedami (Patten in Solana, 2002; Cremona in Hillion, 2006: 4), in kot takšna je bila septembra in novembra tudi potrjena na srečanjih Sveta za splošne zadeve (Council Conclusions, 14183/02: 12, Council Conclusions, 12134/02: 8)). Ko je pobudo decembra 2002 potrdil Evropski svet, pa je dobila pomembno dopolnilo. Ambicija bodoče sosedске politike ni bila več samo ustvariti boljše odnose z vzhodnimi državami, temveč se je tudi razširila na južno Sredozemlje (Council Conclusions, 15917/02: 7, Council Conclusions, 6604/03: 5). Po oceni Karen Smith je bil takšen razvoj posledica prizadevanja za ravnotežje med »južno« in »vzhodno« dimenzijo Unije: Sredozemlje je postalo del ESP predvsem zahvaljujoč uspešno izvedenemu pritisku južnih članic Unije (Smith, 2005: 759).

Prvi podrobno razdelani poskus oblikovanja Evropske sosedске politike je bil objavljen marca 2003 v obliki poročila Komisije Svetu in parlamentu z naslovom »Širša Evropa – Sosedstvo: Okvir za odnose z našimi sosedami« (COM (2003) 104). Sledila mu je še ena širitev področja, ki zajema »sosedstvo«: po gruzijski revoluciji so junija 2004 vključene tudi države južnega Kavkaza – Azerbajdžan, Gruzija in Armenija (Smith, 2005: 759). Skupina držav, na katere naj bi bila usmerjena načrtovana evropska sosedska politika, je bila torej precej raznolika. Ta politika naj bi zajemala celotno periferijo Unije, od Maroka na jugu do Belorusije na severu, in ni vključevala samo držav, ki so že bile na »poti pridruževanja« – 10 + 2 srednjeevropske države, države, nastale na prostoru nekdanje Jugoslavije, Albanijo in Turčijo – in tudi Rusijo, ki je zavrnila sodelovanje v ESP in se je raje odločila na odnose z Unijo, definirane na štirih skupnih »področjih«⁶ (Pace, 2005: 3, Smith, 2005: 759). Geografski obseg, politična orodja in smotri, o katerih govori poročilo »Širša Evropa«, so oblikovali temelje za razpravo o ustvarjanju Strateškega dokumenta komisije maja 2004 (COM (2004) 373), ki je predstavil ESP v njeni dokončni obliki.

Povezave med ESP in procesom širjenja se na prvi pogled lahko zdijo pragmatične in na meji banalnega; tudi v političnih dokumentih so prikazane tako. Gre za preprosto logiko, da nam širjenje Unije prinaša nove sosedse, s katerimi moramo vzpostaviti dobre odnose. Seveda ni nič narobe v tem, da je bila načrtovana priključitev 12 novih članic osnovni *raison d'être* za sosedsko politiko (Kelly, 2006: 31). Podrobnejši vpogled pa hitro pokaže, da so povezave med procesom širitve kot takšnim in ESP veliko bolj zapletene, kot nakazuje ta preprosta logika. Ključno vprašanje v oblikovanju ESP je, in je vedno bilo, vprašanje njenega odnosa do nadaljnje širitve. Karen Smith gre celo tako daleč, da zatrjuje, da nastanek ESP lahko obravnavamo v povezavi z »ukrajinskim vprašanjem«. Dejstvo je, da Ukrajina od sredine devetdesetih let kaže (oddaljeno) zanimanje za pridružitve Uniji. Toda ko se je bližalo leto 2004, se je krepila javna

zaskrbljenost nad nadaljnjo širitvijo. Unija je, kot ugotavlja Smith, zbolela za »širitveno utrujenostjo« in zato ni bil pravi čas za razpravo o ukrajinskem članstvu. ESP lahko razumemo kot način izogibanja razpravam o nadaljnji širitvi (Smith, 2005: 758, 769) z oblikovanjem okvira, ki ni preprosto alternativa za širitev, ki bi pomenila vljučen »ne« perifernim državam, temveč je alternativa za celoten koncept širitve, ki se izogiba oblikovanju zunanjih odnosov Unije na način, ki se takoj reducira na vprašanja o nadaljnji širitvi (Pace, 2005: 7). Razumljena tako ESP pomeni temeljito razdelan način odklanjanja dajanja pojasnil o vprašanju širitve, ki je čedalje bolj težavno.

Klasična nedoločenost končnih meja Unije – dejstvo, da je tako rekoč vsaka »evropska država« lahko potencialna članica, medtem ko ni uradne geografske definicije Evrope – pomeni, da bosta zlasti vzhodna meja Evrope in posledično status »evropskosti« vzhodnih sosed vedno sprožila razpravo. Turčija je seveda najbolj ilustrativen primer za to. Čeprav ESP nikakor ni mogoče razumeti kot dokončno določitev teh meja (Smith, 2005: 757), so mnogi vključitev južne dimenzije razlagali kot izjavo o končnih mejah. Tudi bi držalo to, kar zatrjuje Karen Smith, in sicer, da širitev EU v južno Sredozemlje – na primer na podlagi skupne rimske dediščine na območju novega *Mare Nostrum* – ni nepredstavljiva (zlasti za tiste na jugu) (Smith, 2005: 769) in zato je bila vključitev sredozemskih sosed v okvir ESP doživeta kot poteza, ki jih oddaljuje od možnosti za pridružitve EU. Enako je z zmanjševanjem možnosti za priključitev Ukrajine na raven Maroka, edine države, katere prošnja za članstvo je bila doslej zavrnjena s temeljno obrazložitvijo, da ni evropska (Cremona in Hillion, 2006: 17, Smith, 2005: 769). Južna in vzhodna dimenzija sta sovražni, ko gre za vprašanje ESP, ker k sosedstvu spadajo tako države, ki se močno čutijo evropske, čeprav niso članice EU, kot države, ki se imajo odkrito za neevropske (Smith, 2005: 759). Resda, vzhodnoevropske države se lahko potolažijo s tem, da rešitev, ki jo je izbrala Rusija – edina vzhodna sosed, katere članstvo v EU ni ne želeno ne doživljeno kot mogoče – pušča vzhodno dimenzijo ESP odprto za upanje pri nadaljnjih širitvah. »Maroška naveza« je še bolj oslabiljena zato, ker ESP namenja veliko pozornost »diferenciaciji«. To pomeni, da se ESP prej zdi serija dvostranskih odnosov kot resnično multilateralni okvir. Sosedje v določeni meri individualno krojijo svoje odnose z Unijo, to je odvisno od njihovih ambicij, položaja v žarišču dejavnosti in retorike predstavnikov (Smith, 2005: 771–772). Upanje se lahko gradi na dejstvu, da ESP še vedno v svojih različnih vidikih spominja na širitev (Cremona in Hillion, 2006: 8, Smith, 2005: 759). Na temeljni ravni je ESP v veliki meri oblikovana v okviru generalnega direktorata za širitev in šele pred kratkim v okviru generalnega direktorata za zunanje odnose (Kelly, 2006: 31). Razen tega, tudi če imajo samo vzhodne sosedne realne možnosti za pridružitve EU v dogledni prihodnosti, so struktura in metode ESP vseeno očitno izposojene iz izkušenj s širitvijo (Kelly, 2006: 38, 50). Kot prepričljivo zatrjuje Judith Kelly, so akcijski načrti, ki definirajo vsebino in prednostne naloge v odnosih med EU in posameznimi sosedami, bili oblikovani na podlagi sporazumov o priključitvi z državami kandidatkami; temu podobno je bila ocenjevalna dimenzija ESP v obliki »poročil o državah« oblikovana po modelu »poročil o napredku« pri pridruževanju (Kelly, 2006: 33–34). Po mnenju Marise Cremona in Christopha Hilliona zahtev, da morajo sosedje privzeti večino *acquis communautaire* EU, ki se izražajo izključno z institucionalnega vidika, ni mogoče popolnoma razumeti brez perspektive dolgoročnega pridruževanja, ki se nahaja v njihovem temelju (Cremona in Hillion, 2006: 17). Čeprav se ob vsaki priložnosti poudarja, da je ESP popolnoma ločena od razprav o širitvi EU, ni dvoma, da je sosedstvo nekaj, kar se kvalitativno razlikuje od neevropskega prostora, tj. od drugih »tujcev«, ki so zunaj meja EU. Zato bi bilo narobe trditi, da ESP prikaže sosedje zgolj

kot grožnjo, ki se *sekuritizira* od zunaj, ne glede na dejstvo, da se vprašanja varnosti zdijo ključnega pomena za ESP in da se po mnenju Cremona in Hilliona dejansko nahajajo v temelju celotne sosedske politike (Cremona in Hillion, 2006: 3). ESP ostaja politika, ki obeta, čeprav ne obljublja končne vključitve.

Celo ta kratki oris nastanka, geografskega obsega in metodoloških pobud ESP jasno pokaže, da je »evropsko sosodstvo« vse prej kot samoumevna, vnaprej dana ali naravna kategorija. Nasprotno, zdi se prežeto z nejasnostmi in nasprotji. Namen analize pozicijske semantike evropskega sosodstva je razjasniti, kako se dvoumnost evropskega sosodstva obravnava v retoriki ESP s postavljanjem tega objekta v določene odnose z drugimi akterji na mednarodnem prizorišču.

Pozicijska semantika evropskega sosodstva

Semantika sosodstva

Številni raziskovalci so opazili, da je evropsko sosodstvo predstavljeno v ESP na dvoumen način, vendar pa le malo takih, ki se ukvarjajo s sosodstvom kot diskurzivnim konstruktom in njegovo vlogo Drugega za evropsko identiteto, premišljuje o dvoumnosti samega koncepta sosodstva in o njegovem odnosu do drugih oblik ustvarjanja Drugega, kot so »prijatelji« in »sovražniki«. Kolikor veva, Robert Zaiotti ponuja za zdaj edino analizo ESP, ki vključuje tudi analizo semantike samega sosodstva. Zaiotti razmišlja o reku »Dobre ograje naredijo dobre sosede« in opozarja na inherentno dvoumnost »sosodov«: njihov položaj zunaj ograje jih oddaljuje od »prijateljev« znotraj ograje, kar je v nasprotju z ustaljenim prepričanjem, da sosedi lahko pomagajo pri obrambi pred sovražniki in grožnjami (Zaotti, 2006: 2–4). Sosodstvo je prostor, ki se nahaja med varno notranjostjo prijateljev in grozečo zunanostjo sovražnikov.

Zygmunt Bauman prav tako opozarja na dvoumen položaj sosodov med prijatelji in sovražniki in sosede – opirajoč se na klasično razpravo Georga Simmla – izenačuje s »tujci« (Bauman, 1991: 53–61). Prijatelji in sovražniki so nasprotja v okviru istega sistema, medtem ko tujci v sistem vpeljejo dvoumnost, ker so neznani in ne morejo biti ustrezno identificirani kot prijatelji *ali* sovražniki. Vendar pa, čeprav se tako »sosodje« kot »tujci« izogibajo komplementarnim kategorijam prijatelj/sovražnik, je očitno, da ne gre za istovrstne kategorije. Pomanjkanje znanja, ki tvori tujca, nezmožnost njegove umestitve in identifikacije se ne skladata najbolje z nedvomno blizko prisotnostjo soseda. Če je kdo tujec svojemu sosedu, se to doživlja kot nenormalno. Po drugi strani pa »sosed« vseeno ni v direktnem nasprotju s tujcem, ker se od nas ne pričakuje, da bi svoje sosede poznali do intimnih podrobnosti, tako kot poznamo člane svoje družine. Kot kaže, je sosed poimenovanje, katerega pomen se lahko v različnih okoliščinah spreminja (z izjemo pomenske konstante prostorske bližine). Sosodje so lahko dober ščit, ko smo soočeni z grožnjo sovražnikov. Lahko so tudi oddaljeni znanci, ko smo v družbi prijateljev, ki smo jih izbrali. Sosede z lahkoto ločimo/prepoznamo v svetu tujcev, so pa nedvomno *outsiderji*, če jih primerjamo z intimnostjo družine. Baumanovo pojmovanje tujcev ne zadošča, če poskusimo pojasniti semantiko soseda, vseeno pa poudarja, da, ko analiziramo oblikovanje Drugega, ne moremo tujosti preprosto reducirati na sovraštvo. To je tudi temeljna zahteva, ki jo postavi Tzvetan Todorov v svojem poskusu oblikovanja večplastnega modela analize ustvarjanja Drugosti. Todorov analizira različne načine, kako so Španci v svojem pohodu na Ameriko videli Indijance, in opozarja na dejstvo, da biti nekomu poznan ne pomeni nujno biti ljubljen

(Todorov, 1982). Model analize percepcije Drugega, ki ga je razdelal Todorov, ima tri dimenzije: aksiološko dimenzijo, ki se nanaša na raven ljubezni do Drugega, epistemološko dimenzijo, ki se nanaša na raven znanja o Drugem, ter prakseološko dimenzijo, ki se nanaša na izkazovanje premoči nad Drugim (Todorov, 1982: 185). Ta model bova uporabljala za sistematizacijo različnih dvoumnosti koncepta soseda. Lahko ga tudi uporabiva za razlago semantičnega pozicioniranja evropskega sosredstva, kot nam ga prikazuje retorika ESP. Sledeč modelu Todorova bova zagovarjala tezo, da dvoumnost soseda označuje epistemološka dimenzija, v kateri je le-ta umeščen na osi med znanim in tujim; aksiološka dimenzija, v kateri gre os med prijateljstvom in sovraštvom; in končno, prakseološka dimenzija. Dvoumnost na praksološki osi izhaja iz dvojnega pomena sosredstva, ki na eni strani konotira medsebojno dopolnjevanje (v logičnem pomenu, da smo sosredje vedno drug drugemu), kar izključuje dominacijo katerega od sosredov, po drugi strani pa je s prostorsko bližino utemeljena upravičenost zanimanja za to, kako sosred ureja svoje zadeve (ali skrbi za urejenost svoje strani žive ograde, da tako temu rečemo). Sosredje niso ne naši gospodarji ne naši sužnji (kar sta dve skrajnosti na praksološki osi) – tudi na tej osi so dvoumno umeščeni na sredjo.

V analizi pozicijske semantike evropskega sosredstva – tj. razpona odnosov, ki v ESP izključujejo ali dajejo pomen tako raznoliki skupini držav – se tri omenjene dimenzije zdijo zelo ustrezne. Pri umeščanju evropskega sosredstva gre v veliki meri za njegovo »evropskost« oziroma za to, ali države – sosredje spadajo k »evropski družini« in so zato primerne za pridružitve pri prihodnjih širitvah, ali pa za vedno ostanejo neevropski »tujci« (epistemološka os). Gre pa tudi za odnos sosredstva do različnih varnostnih groženj – do resničnih sovražnikov, ki preživijo od zunaj (aksiološka os). Končno, poseben položaj Rusije in izrazita prisotnost pogojnosti v ESP vključujejo pozicioniranje v odnosu do »geopolitične teže« (prakseološka os).

Širitev, evropskost in sosredje

Razlika med državo sosredjo in državo kandidatko v procesu pridruževanja ima pomembno vlogo v semantičnem pozicioniranju sosredov. Dejansko je bila na začetku, ko je bila sosredska politika še vedno usmerjena samo na vzhod, skupna definicija za države, ki jih je ta politika zadevala, da le-te »nekako neudobno spadajo vmes« (Patten in Solana, 2002) – med južnim Sredozemljem, ki je uradno izključeno iz procesa širitve, in državami Zahodnega Balkana, za katere je bila pridružitev EU nedvoumen cilj. Celo po vključitvi Sredozemlja v ESP v poročilu »Širša Evropa« ni mogoče zaslediti poskusov, da bi prikril obstoj dveh očitno različnih delov sosredstva, tistega, za katerega je »pridružitev izključena«, ter »evropskih držav«, katerih »primeri ostajajo odprti« (COM (2003) 104: 5). Zdi se, da evropskost vzhodnega sosredstva tukaj ni vprašanje. To je povezano z dvojnimi pomeni »evropskega« v kontekstu pridruževanja EU. Pridružitev Uniji je hkrati vprašanje dokončanja procesa (izpolnitve kopenhavskih meril) in vprašanje geografskega položaja (samo »evropske« države se lahko pridružijo). V tem kontekstu je Evropa hkrati cilj in izhodišče za članstvo v EU. Širitev EU na neko državo ali zavračanje možnosti za priključitev ni samo stališče o njeni trenutni ekonomski in politični pripravljenosti, temveč tudi določa njeno geografsko-kulturno bistvo. Ta dvojnost se jasno kaže v besedišču, ki se nanaša na nedavno širitev Unije. Širitev je bila metaforično predstavljena kot ponovna združitev družine (Petersson in Hellström, 2003; Hellström, 2003) ali kot ponovno zedinjenje, kar je v obeh primerih imelo za predpostavko, da so nove članice, ki vstopajo v Evropo, nekako vedno spadale k Evropi. Govorilo se je veliko bolj o *vrnitvi* kot o *prihodu* v Evropo. Ta dvojnost

Evrope, ki je hkrati izhodiščna točka in cilj, je osrednjega pomena za umeščanje sosed znotraj ESP. Očitni delitvi sosedstva na vzhodni in južni del se poskuša izogniti prav s pomočjo te dvojnosti. To ponazarja naslednji citat Günterja Verheugena: »Naša politika do sosed ne zapira vrat evropskim težnjam katere koli države. Nasprotno, izboljšanje sodelovanja in podpiranje reform naj bi pripomoglo k uresničevanju tovrstnih teženj, tam, kjer obstajajo in kjer so primerne« (Verheugen, 2003a). Kaj določa »primernost« posameznih držav, pa ostaja nejasno. Lahko se nanaša tako na geografske razlike med vzhodom in jugom (primernost glede na položaj) kot na uspešnost države kot sosede (primernost glede na napredek). Nikomur se ne obljublja prostora v »evropski družini«, vsak pa lahko še naprej o njem sanja. Tako se v najboljši izmed sosed lahko enkrat prepozna odtujena družinska članica.

Perspektiva širitve v okviru ESP ni samo odložena za pozneje zato, ker čaka na preizkus sosedskosti, pogosto je predstavljena za poznejši čas tudi na drugih podlagah. Izkazovanju odprtosti do sosed ponavadi sledijo opozorila o nevarnostih prevelike širitve Unije. Na koncu koncev se »Unija ne more neskončno širiti« ali »sprejeti vsako državo, ki lahko zaprosi za pridružitve«. To bi uničilo njeno *kohezivnost, ravnovesje in zmožnost delovanja* (Prodi, 2002a). Prodi vidi scenarij, po katerem bi se »Evropska unija spremenila zgolj v območje proste trgovine na ravni celine« (Prodi, 2002a). Odložitev, ki se uvaža z izjavo, da sosede nimajo *trenutne* perspektive pridruževanja, ni povezana samo s prihodnjimi ocenami njihove uspešnosti kot sosed, temveč je tudi v neposredni povezavi z nerešenim vprašanjem dokončnih meja Evrope. V poročilu »Širša Evropa« je povedano odkrito: »V resnici pa vse odločitve o nadaljnji širitvi EU čakajo na razpravo o končnih geografskih mejah Unije. To je razprava, v kateri morajo biti sposobne popolnoma sodelovati tudi sedanje države kandidatke« (COM (2003) 104: 5), ali po besedah Prodijskega: »Najprej (pred razpravo o možnosti, da sosede postanejo članice) moramo odgovoriti ljudem v sedanjih državah članicah, ki se že sprašujejo ‚Kje se konča Evropa?‘« (Prodi, 2002b). Tovrstne izjave se najpogosteje implicitno ali eksplicitno vežejo na vzhodno mejo. Sredozemlje se doživlja kot pomembna in naravna meja, ki je ni treba kulturno, politično ali zgodovinsko opravičevati. Vendar pa tudi če se vzhodni Evropejci lahko izognejo usodi južnega Sredozemlja, še vedno ostajajo zaznamovani z dejstvom, da sosede ne morejo zahtevati sodelovanja v razpravi o dokončnih mejah Evrope – tovrstne odločitve ostajajo »družinsko vprašanje« držav članic in kandidatke.

Kot je bilo pričakovati, semantični položaj sosed na epistemološki osi ni ne družina ne tujec. Njihova evropskost ni ne zavrnjena ne potrjena, temveč se nenehno prestavlja na poznejši čas. Dvoumnost položaja sosed na tej osi se obravnava tako, da se le-te konstruirajo kot nekdo, ki hrepeni, da bi postal del družine. Sosede se prikazujejo kot nekdo, ki upa – in je v tem upanju spodbujan –, da bo skozi prakso dobrega sosedstva (znotraj ESP) dobil mogočnost vstopiti v evropsko družino in da bo nazadnje prepoznan kot nekdo, ki je tej družini vedno pripadal.

Meje, varnost in sosedje

Po mnenju Thomasa Dieza je eden notranjih paradoksov EU v tem, da medtem ko notranje meje v procesu integracije postajajo čedalje »mehkejš« in počasi celo izginjajo, skupne zunanje meje postajajo čedalje bolj »trše«, tako glede razlikovanja »Evropejcev« od drugih kot glede *sekuritizacije* teh meja kot prvih in zadnjih linij obrambe pred grožnjami, ki prihajajo od zunaj (Diez, 2006). Kot opazuje Bahar Rumelili, ne glede na dejstvo, da meje znotraj EU v celoti postajajo postmoderne (tj. prepustne in gibljive), zunanje meje ostajajo popolnoma »trde« in

moderne (Rumelili, 2004). Ta paradoks vsekakor najdemo tudi v načinu, kako ESP umešča sosede na aksiološki osi med prijatelji in sovražniki. V moderni logiki meja nacionalna meja preprosto loči prijatelje znotraj od sovražnikov zunaj, vendar pa to očitno ni način, kako deluje ESP. Gre za politiko obljube ali, kot pravi Prodi, »za deljenje vsega, razen institucij« (Prodi, 2002b). Sekuritizirana meja hladne vojne (t. i. »železna meja«) je ena najpogostejših napotitev v retoriki ESP. Proklamirani motiv za oblikovanje ESP je izogniti se novim tovrstnim delitvenim črtam. Prodijevo geslo za ESP, in sicer, da je njen cilj ustvariti »obroč prijateljev« okoli Evrope, naj bi prav tako potrjevalo, da ima ESP »postmoderni« odnos do zunanjih meja. To pa vsekakor ni popolna slika. Tudi najbolj površen vpogled v dokumente ESP pokaže konsistentno in v določeni meri celo prevladujočo temo varnosti v tej politiki. ESP se pravzaprav razglša za regionalno izvedbo Evropske varnostne strategije (COM (2004) 373 in ESS). Drugače povedano, v retoriki ESP nikakor ne najdemo pomanjkanja skrbi za varnost. Lahko delujemo v smeri ustvarjanja »obroča prijateljev«, vendar imamo za zdaj okoli sebe kar nekaj sovražnikov.

Ustvarjanje »obroča prijateljev« je dejansko mogoče interpretirati kot nekaj, kar kaže na preprosto strategijo premikanja »moderne meje« na stran sosed, s čimer se jim pripiše vloga blažilne cone ali serije satelitskih držav, ki varujejo pred grožnjami, ki so geografsko umeščene za njihovim ozemljem. Vendar pa tukaj ne gre za to. Retorika ESP pravzaprav države sosede opisuje kot prostor različnih varnostnih težav in groženj. ESP je oblikovana kot odgovor na nov položaj, ki bo nastal zaradi širitve EU, s katero »se bomo približali zdaj ali v nedavni preteklosti nestabilnim območjem« (Verheugen, 2004a). Varnostna strategija opozarja, da bodo »sosede, ki so deležne nasilnih konfliktov, šibke države, kjer cveti organizirani kriminal, disfunkcionalne družbe ali hitro naraščajoče prebivalstvo na mejah Evrope zanjo pomenili težavo« (ESS). Dejansko je od svojega začetka sosedska politika načrtovana kot način preprečevanja »groženj, ki preplavljajo Unijo« (Patten in Solana). Grožnje niso samo preprosto umeščene za ozemljem držav sosed v grozečem subjektu velikega sovražnika. Tudi če so sosede razumljene kot prostori varnostnih težav, to ne pomeni, da so *sekuritizirane* kot akterji. Sosede se ne doživljajo kot sovražniki. Zdi se, da so dejanske varnostne grožnje, ki jih omenja ESP, v resnici »transnacionalne« in da *ne poznajo meje*. Zanje sta značilni delokaliziranost in nestalnost. Osrednja zahteva ESP je, da tovrstne »grožnje skupni varnosti, (...) od vprašanja prehodnosti meja do okoljevarstvenih in nuklearnih groženj, nalezljivih bolezni, ilegalnih migracij, tihotapljenja ljudi, organiziranega kriminala ali terorističnih mrež, zahtevajo skupno ravnanje, da bi lahko bile uspešno preprečene« (COM (2003) 393: 5). Grožnje tako širokega razpona se pogosto podajajo v kombinaciji in se predstavljajo, kot bi druga drugi bile vzrok ali posledica (po mnenju Raphaela Bossonga je to splošna značilnost diskurza o varnostni politiki (Bossong, 2006)).

Kombinacija nevarnosti lajša vključevanje varnostnih vprašanj pod kategorijo »nestabilnosti«, za katero našteje grožnje postanejo tako vzrok kot posledica. Posledično tudi *sekuritizacija* v ESP ni namenjena samim sosedam ali jasno določenemu, zedinjenemu sovražniku, ki se nahaja za mejami sosed, ker so akterji, odgovorni za te grožnje, v veliki meri narejeni anonimno pod kategorijo »nestabilnosti«. S tovrstno anonimizacijo se doseže, da so lahko sosede prostori nevarnosti, tj. da se dojemajo kot nestabilne, ne da bi bile akterji nevarnosti oz. sovražniki. Iz tega sledi, da sosede niso neposredno odgovorne za grožnje, »ki preplavljajo Unijo«. Dejansko že sama izbira terminologije odrešuje sosede tako, da poudarja dejstvo, da čeprav povzročajo varnostne težave, jih zaradi tega ni treba kriviti. Zdi se, da je do sosed v ESP prej treba čutiti usmiljenje, kot jih kaznovati. ESP ne zahteva, da se sosede ukvarjajo z varnostnimi težavami, ki izhajajo iz njihovega ozemlja, temveč poskuša na bolj nežen način »motivirati naše partnerje, na bolj ozko sodelovanje

z EU. Tesneje ko je sodelovanje, bolje bo za EU in njene sosede kar se tiče stabilnosti, varnosti in napredka in večja bo obojestranska korist« (Prodi, 2002a). Korist je lahko obojestranska, toda njeno aktivno zavarovanje to pogosto ni. Na koncu se mora Evropa »spoprijeti z nestabilnostjo in nevarnostjo (...) z napadom na njune vzroke« (Prodi, 2003a) in »ponuditi našim partnerjem priložnost, da občutijo mir, stabilnost in napredek, ki jih uživamo v Evropski uniji« (Prodi, 2004a).

Na aksiološki osi retorika ESP vsekakor razvija sliko o bodočem prijateljstvu, vendar pa to ne pomeni, da v sedanjem trenutku prevladuje sovražstvo. Na tej osi je dvoumnost prej predstavljena kot stanje nestabilnosti. Sosede ogrožajo evropsko varnost tako, da lahko povzročijo širitev te negotovosti prek meja Evropske unije, a tudi če bi tako Evropi povzročile vrsto varnostnih težav, dejstvo, da »ne morejo ravnati drugače«, pomeni, da ostajajo jasno oddaljene od skrajnosti na aksiološki osi, ki so rezervirane za resnične sovražnike. Varnostna dimenzija ESP v tem smislu sledi logiki »pomagajmo sebi tako, da bomo pomagali svojim sosedam«, in kombinira »postmoderni pristop prestopanja meja« s klasičnim, modernim pojmovanjem meje.

Geopolitika, pogojnost in sosede

Končno prihajamo do prakseološke dimenzije, zadnje v modelu Tzvetana Todorova, v katerem se položaji gibljejo med nasprotnima skrajnostima gospodarja in sužnja, vendar ga bomo za naše potrebe prilagodili za izražanje ravni »geopolitične teže«, ki jo pripisujemo Drugemu. S tem mislimo na stopnjo, v kateri so Drugi (v tem primeru sosede) razumljeni kot enakovredni in samostojni akterji pri obravnavanju evropskega Jaza. Tukaj se zdi zanimivo pogledati, kako je Rusija prisotna – ali raje odsotna – v ESP, ker retorično zagovarjanje ruskega izstopa in odsotnosti vzpostavlja geopolitično razliko med Rusijo in ostankom evropskega sosedstva.

Razliko med t. i. »strateškim partnerstvom« z Rusijo, ki temelji na štirih skupnih »področjih«, in ESP so opazili številni raziskovalci. Cremona in Hillion na primer poudarjata, da osnovna terminologija ESP in dejstvo, da je ESP oblikovana kot *politika* (*policy*), signalizirajo nekaj, kar se jasno razlikuje od alternativ, kot so »prostor«, »področje« ali »proces«. Politiko poganjajo ustvarjalci politike (*policymakers*), usmerja pa jo nekdo drug (Cremona in Hillion, 2006: 21). Dokaz očitne razlike v moči med Rusijo in drugimi sosedami so prav tako »trilateralni odnosi« med Unijo in Moskvo, kjer sosede delujejo kot njuna vmesna ploskev (Missiroli, 2004: 21). Podobno Karen Smith opisuje motive Rusije, da se odloči proti sodelovanju v ESP kot opredelitev za partnerstvo na bolj »enakopravni« podlagi (Smith, 2005: 759). Michelle Pace je šel celo korak dlje in zapisal, da so se Rusi odločili za odnos med subjektoma, kar implicira – čeprav Pace tega odkrito ne pove –, da gre v ESP za odnos med subjektom in objektom (Pace, 2005: 759).

Rusija je vsekakor postavljena na drugo raven v primerjavi z drugimi sosedami. Kot je pokazal Günter Verheugen, »je seveda Ruska federacija za Unijo veliko več kot soseda. Zaradi njenega geografskega položaja, velikosti in potencialov in tudi njene vloge v mednarodnih zadevah so se naši odnosi z Rusijo razvili v daljnosežno strateško partnerstvo« (Verheugen, 2003a). Geopolitično je Rusija nad vsemi drugimi sosedami. EU in Rusija sta prikazani kot »glavna mednarodna akterja (...), ki skupaj delata na številnih mednarodnih vprašanjih, vključno z regionalnimi vprašanji na območjih, ki so v bližini obeh« (Verheugen, 2003a). Vloga Rusije v regiji naj bi bila bližje vlogi Unije kot vlogi drugih sosed: »(...) Dialog in sodelovanje EU z Rusijo v spopadanju s težavami, ki jih povzročajo druge države v regiji ali so z njimi povezane, so ključnega pomena za možnost premagovanja teh težav« (Patten in Solana, 2002). Verjetno je pretirano govoriti na eni strani o odnosu med subjektoma, ko gre za odnos med EU in Rusijo, na drugi pa o odnosu med subjektom in

objektom, ko gre za EU in druge sosedje, vendar gre vseeno za to, da dva akterja v tem trikotniku (EU in Rusija) »delata skupaj«, medtem ko je tretji element v trikotniku (sosede) ta, na katerem se dela. Tovrstne asimetrije, katere posledica je, da so v retoriki sosede prikazane kot manj popolni subjekti, ni mogoče prikriti celo niti z nenehnim vztrajanjem pri tem, da je ESP »partnerstvo«, ali pri tem, da ESP temelji na »skupnem lastništvu« nad procesom.

V ESP sosede ne morejo biti predstavljene kot popolnoma enaki in samostojni subjekti, ker se ESP v osnovi vrti okoli pogojnosti; ena stran deluje v korist druge in je zato nagrajena. Osnovna struktura ESP je struktura polnega in stabilnega subjekta (EU), ki usmerja in presoja napredek drugih, ki posledično nimajo enakega statusa: »Moramo postaviti merila, ki nam bodo pomagala določiti, kaj pričakujemo od naših sosed, da bi te lahko napredovale z ene stopnje na drugo. Lahko bi celo razmišljali o nekakšnih kopenhavnskih kriterijih za sosedstvo. Napredka ne more biti brez ustreznih potez teh držav, s katerimi bodo sprejele relevantne zakone EU. Ugodnosti zaradi teh potez bodo neposredno občutile, tako kot bodo občutile tudi odsotnost kakršnega koli napredka.« (Prodi, 2002a) To seveda ne pomeni, da Evropa v okviru ESP prevzema nase vlogo vladarja nad sosedami, vendar se sosede vedno znova izločajo kot odgovornost Evrope. ESP zadovoljuje potrebo Unije, da »jasno prevzame odgovornost za regijo« (Prodi, 2002a) ali celo da »prevzame odgovornosti regionalnega voditelja, tako da bo ustvarila nove, posebne odnose z vsemi sosedami na Vzhodu in v Sredozemlju« (Prodi, 2004c). Sosedstvo je navsezadnje »naše dvorišče« (Prodi, 2002a). Tovrstno poudarjanje sosedstva kot »območja bistvenega pomena« je navedlo Michaela Emersona, da ESP predstavi kot evropsko različico »prijateljske doktrine Monroe« (Emerson, 2002: 2–3). Vendar pa je treba opozoriti, da subjektivni primat EU v delu mednarodnega prostora, ki ga Unija označuje kot sosedstvo, ni oblikovan zgolj kot posledica »močne« potrebe po zavarovanju njenih interesov. Kot poudarja Prodi, »bodo dosežki EU še naprej zbujali upanje v naše sosede na naših novih mejah. Naša dolžnost je dati jasn odgovor na njihova pričakovanja.« (Prodi, 2002b) Zaradi spremembe pri oblikovanju ESP od »naših interesov« k vprašanju odgovornosti in dolžnosti odgovoriti na pričakovanja, je mogoče sosedam dodeliti status, ki je manj kot subjekt (v nasprotju z Rusijo), ne da bi se Unija prikazala v vlogi gospodarja, ki ukazuje svojim sužnjem.

Konceptualizacija ambivalentnosti na prakseološki osi se udejanja prek oblikovanja predstave o sosedah kot »naši odgovornosti«, s čimer se omogoča, da jih Unija usmerja na način, ki se razlikuje od ruskih »skupnih prostorov«. Če pa bi o sosedah govorili samo kot o kmetih v šahovski igri »velikih mednarodnih igralcev«, bi to pomenilo, da jih postavljamo predaleč na drugi konec osi. Gre prej za vtis, ki ga potrjujeta tudi epistemološka in aksiološka os, da gre za »poškodovane« subjekte. Ambivalentnost v tem primeru ni zgolj vmesni položaj, temveč tudi kaže na temeljni primanjkljaj. Tako sosede, ki hrepenijo po vključitvi v družino, kot njihova brezupna nestabilnost kažejo na nepopolnost, razdrobljeni značaj, za katerega je zdravilo posebna odgovornost Evrope, da bo izpolnila pričakovanja. Prav v argumentih, ki legitimizirajo predpostavke, izvršitev in vsebino te posebne evropske odgovornosti do sosed, se najbolj jasno oblikuje in izvaja evropska identiteta v retoriki ESP.

Izvajanje evropske identitete v ESP

Ker izvajanje vedno vključuje ponavljanje, tudi izvajanje identitete v retoriki ESP temelji na številnih že utemeljenih idejah o tem, kaj ustvarja Evropo tako kot skupnost kot mednarodnega

akterja. Prav ponavljanje teh idej tako, da se ujemajo z oblikovanjem predstave o »poškodovanju« naravi sosed, je to, kar lahko izsledimo kot izvajanje evropske identitete. Gre za identiteto, ki se, ko se ponavlja v tem kontekstu, spremeni na veliko pomembnih načinov.

Univerzalne vrednote, globalni igralec in omahujoči imperij

Najbolj očitno prisotno normativno sredstvo v ESP je glede na dejstvo, da se evropske vrednote omenjajo v celotni politiki, kozmopolitska ideja Evrope. Po Prodijevih besedah je cilj ESP preprosto »(...) razširiti na to sosedno območje vrsto načel, vrednot in standardov, ki določajo samo bistvo Evropske unije« (Prodi, 2002a). Prav tako je »želja po okrepitvi teh vrednot širše v svetu glavno gibalno sosedske politike, ki jo razvijamo za Vzhodno Evropo in Sredozemlje« (Prodi, 2004a). Retorika ESP odkriva trajno napetost med enostransko ambicijo Unije, »da na mednarodni ravni projicira svoje vrednote« (Prodi, 2003a), in istočasnim poudarjanjem »skupnega lastništva« politike in vzajemnega »partnerstva« sosed. Tovrstni napetosti se pogosto retorično izogiba s poudarjanjem, da je, recimo, namen ESP »izboljšati odnose s sosedami [Unije] na podlagi skupnih vrednot« (COM (2003) 104), ne da bi se takoj odkrito povedalo, ali so te vrednote skupne za države članice ali za članice Unije in njene sosedne. V primerih, ko je to odkrito povedano, pa postane jasno, da gre za vrednote, našteje v pogodbah EU. Enako napetost opazimo tudi v strateškem dokumentu ESP, kjer se navaja, da ESP »teži k promoviranju posvečenosti skupnim vrednotam«, hkrati pa tudi, da bo »obseg ambicij EU v razvoju povezav z vsakim posameznim partnerjem skozi ESP odvisen od obsega, v katerem je mogoče učinkovito deliti skupne vrednote« (COM (2004) 373: 13). Tukaj najdemo razlikovanje med (univerzalnim) skupnim lastništvom nad omenjenimi vrednotami – tj. dejstvom, da si vsi želimo vladavino zakona – in njihovo dejansko izvedbo (kjer se lahko zgodi, da sosed sploh ni). Vendar, kot sva že pokazala, gre pri kozmopolitski različici evropske identitete prav za to, da so vrednote tako evropske (v praksi) kot univerzalne (v svoji veljavnosti). Zgodovinsko lahko od nekdaj izhajajo, vendar so potencialno marsikje uporabne. Evropa torej lahko promovira in razširja svoje vrednote, ne da bi pri tem skrunila samosvojost sosed; »Evropejci iskreno upamo, da lahko te univerzalne vrednote delimo z vsemi svojimi sosedami in partnerji, ne glede na raznolikost njihovih kultur in tradicij.« (Prodi, 2003a) V ESP se vsekakor ponavljajo predstave o Evropi kot prostoru, kjer so bile tovrstne univerzalne vrednote uspešno implementirane. To je izvedba evropske kozmopolitske identitete. Po drugi strani pa opazimo, da ni kakršne koli oblike kulturno omejene Evrope, ki bi spominjala na trdnjavo. Tako kot v pravkar citirani Prodijevi izjavi, je v kontekstu ESP kultura podrejena univerzalnosti vrednot in s tem preoblikovana v preprosto »raznovrstnost«, tako kot v geslu Unije. Resda si je težko predstavljati, kako bi ponavljanje odkrito zaprte »evropske kulture« sploh delovalo v kontekstu ESP, že zato, ker sama politika pomeni prestopanje meja. Prav tako v svoji raziskavi nisva srečala odkritega sklicevanja na evropsko kulturo v nasprotju z neevropsko kulturo. Semantika evropskega sosedstva je oblikovana s pomočjo različnih sredstev, a kulture ni med njimi.

To pa vseeno ne pomeni, da bi legitimizacija zunanje politike zgolj s pomočjo univerzalnosti vrednot bila močno utemeljena argumentacija. Navsezadnje, ne dogaja se prvič, da si sile, ki imajo premoč na mednarodnem prizorišču, prilaščajo privilegiran dostop do univerzalnosti. Če ta legitimizacija temelji samo na grobem kozmopolitstvu, bi evropske ambicije na mednarodnem prizorišču lahko obsodili kot »križarsko vojno« ali kot »imperialistično vedenje«. Stráth brez obotavljanja izreče prav takšno obtožbo, ko »bruseljski diskurz o širitvi« označi za »nič drugega

kot različico diskurza, ki že bremeni belega človeka» (Stråth, 2000: 419). Kar koli je gonilna sila ESP in v širšem pomenu celotne Evrope kot akterja zunanje politike, ta sila ni artikulirana tako, kot da izhaja predvsem iz notranjosti Evrope (varovanje interesov) ali celo kot neposredna posledica nekakšne sebi pripisane univerzalnosti. Silo, ki žene Evropo, da razvije zunanjo politiko (v sosedstvu in širše), je prej treba iskati zunaj same Evrope. Evropa je bila poklicana – nerada, kot se pogosto zdi – na mednarodno prizorišče zaradi okoliščin in pričakovanj drugih in ne zaradi lastnih ambicij. Evropa je vedno prikazana kot skoraj presenečena nad svojim izjemnim uspehom v projektu integracije in sprave. Kot navaja uradna brošura o evropski vlogi v mednarodni politiki, kjer je Evropa opredeljena preprosto kot »svetovni igralec«, »Evropa si ni zastavila, da postane svetovna sila. Unija je nastala po drugi svetovni vojni in njena glavna naloga je bila združiti evropske države in narode. Vendar hkrati ko se je širila in prevzemala čedalje večjo odgovornost, je morala definirati svoj odnos do preostanka sveta« (*A world player*, 2004). Logika te naracije o napredku in širjenju je preprosta: integracija pripelje do širitve, ki po drugi strani pripelje do novega sosedstva in velikosti, ki zahteva, da ima nekdo pomembno vlogo v svetu, da postane *globalni igralec*. Okoliščine, ali kot je to formuliral Prodi (2003b), »realnost pogojuje, da mora biti razširjena Unija več kot zgolj ekonomska cona prostega pretoka blaga in storitev, in zahteva Unijo, ki lahko v celoti igra svojo vlogo, tako v EU kot na mednarodnem prizorišču«. Ta citat še bolj očitno razkrije, da se EU vidi kot nekaj, kar presega svojo tradicionalno »civilno« naravo velikanskega trgovinskega bloka ali ekonomskega akterja, in se pogosto poudarja, da mora zdaj Evropa »narediti prve korake proti temu, da postane učinkovit globalni igralec, ki lahko naredi več kot to, da preprosto varuje lastne ekonomske interese« (Verheugen, 2002) proti temu, da bo popravila sramotno prikrajšanje, da je zgolj »ekonomski orjak« in »politični pritlikavec na globalnem prizorišču« (Prodi, 2003c). Evropa kot *globalni igralec* vsekakor ni »civilna« Evropa, temveč Evropa kot normativna sila. Evropa je prikazana kot »edinstveni model sveta« (Prodi, 2004c) in je zato »naša dolžnost ponuditi zaradi miru in sprave naše izkušnje in model, ki smo ga razvili v pol stoletja skupnega življenja, tudi drugim delom sveta« (Prodi, 2004d). V osrčju tovrstne različice evropske moči sta stabilnost in mir. Te norme in vrednote so nad vsem, kar naj bi označevalo evropsko pot vodenja mednarodnih odnosov. Evropa kot takšna nastopa kot »sila, ki zagotavlja stabilnost povsod po svetu« (Prodi, 2004b) in je nujna kot *globalni igralec* zato, ker »žal, kot vemo, svet zelo potrebuje moč za mir in solidarnost, kot je naša« (2002b).

Vendar je v večini primerov to, da drugi Evropo prosijo za pomoč, veliko bolj izpostavljeno kot v že navedenih primerih. Solana na primer govori neposredno o »potrebi po Evropi« (Solana, 2002a), medtem ko Prodi odkrito zatrjuje, da »so povsod po svetu ljudje, ki v nas vidijo upanje za mir in modro in uravnoteženo silo. Ne smemo izneveriti njihovih pričakovanj« (Prodi, 2004b). V tovrstnem diskurzu postanejo sosede hkrati glavna prednostna naloga Evrope in nekaj podobnega testnemu poligonu za preverjanje zmožnosti Evrope kot *svetovnega igralca*:

Če želimo izpolniti naraščajoča pričakovanja in upanje držav za našimi mejami in narodov Evrope, moramo res postati resnični globalni igralec.

(...)

Moramo prevzeti vlogo globalnega igralca. Razvoj skupne sosedske politike je prvi korak v tej smeri. Moramo ustanoviti nov, inkluziven regionalni pristop, ki nam bo pomagal podpirati mir, stabilnost in varnost na naši celini, in s tem podpirati razvoj boljšega globalnega upravljanja (Prodi, 2002a).

Poudarjanje sile, ki motivira in poganja v ozadju vlogo Evrope kot globalnega igralca, naj bi varovalo pred obtožbami zoper »imperializem vrednot«, ker se s tem izbriše kakršen koli interes ali ambicija same Unije, ki vodi takšno politiko. ESP preprosto ne more biti imperialno dejanje, ker ni imperialnega akterja, ki to politiko vsiljuje sosedam. Gre prej za kombinacijo okoliščin – uspešnost in posledična moč Unije kot ekonomske sile in integracijska moč v trenutnem žalostnem stanju sveta – in tudi pričakovanja teh, ki so v sosedstvu, preprosto silijo Unijo, da postane globalni akter. To seveda ni »križarska Evropa«, temveč v najboljšem primeru »omahujoči imperij«, ki ga tisti, ki imajo manj sreče, neradi priključijo, ko potrebujejo njegovo nedvomno moralno odgovornost kot normativni model za mir in stabilnost v svetu in posebno v sosesčini. Sosede, ki hrepenijo po Evropi in ki trpijo zaradi nestabilnosti, so neizogibno »naša odgovornost« in so tako vključene v podporo prav takšne predstave o »omahujočem imperiju«.

Eden osrednjih vidikov ESP nam vseeno še vedno manjka. To, kar konec koncev v retoriki znova in znova upravičuje tovrstna hrepeneča pričakovanja v zvezi z mirom in stabilnostjo, je in mora biti usmerjeno na Evropo in ne recimo na očitno alternativo v ameriški supermoči. To ni zgolj strokovno znanje Unije na področju ekonomskih integracij ali institucij. Vsebinska *izkušnja*, na katere se sklicuje Evropa v svojem odnosu do preostali sveta, gre veliko dlje od takšnih praktičnih kompetenc, in sicer v sfero mitičnega.

Učimo se na lastni preteklosti – in poučujemo preostali svet

Ko Solana pomirjajoče zagotovi svojim poslušalcem: »(...) prepričan sem, da enaki razlogi, zaradi katerih ima Evropska unija odgovornost – to so naša velikost in interesi, naša zgodovina in vrednote –, naredijo Unijo sposobno, da te odgovornosti prevzame. Ne gre, torej, za to, ali mi igramo globalno vlogo, temveč za to, kako jo igramo« (Solana, 2002a); prisotnost »zgodovine« v njegovi argumentaciji ni ne naključna ne banalna. »Zgodovina« je rdeča nit celotne retorike ESP in je perspektiva skupne evropske vloge v svetu prav v specifični zgodbi o evropski preteklosti in njenih moralnih koreninah.

Po grozotah druge svetovne vojne in holokavsta je bila želja po miru prva in osnovna gonilna sila evropskega zedinjenja.(...) Vse do današnjih dni je želja po miru bistveni del same ideje Evrope, pogleda na življenje in na odnose med ljudmi, ki ga Evropejci prepoznavamo kot svojega. Nihče več ne vidi kot realistično možnost izbruha vojne med Francijo in Nemčijo ali med Italijo in Britanijo. (...) Spomnim se vojne, čeprav sem bil takrat zelo mlad. Moj oče se prav tako spomni vojne in tudi moj stari oče, in vse generacije pred njim. »Nikoli več,« so rekli očetje, utemeljitelji Evrope, in so tako mislili in je tako tudi bilo. (Prodi, 2003d)

Zgornji narativ ima prepoznavno kozmogonično strukturo. Kaos druge svetovne vojne je opravičilo za kozmos evropske integracije. Mir in stabilnost sta seveda univerzalni vrednoti, tukaj pa sta vseeno povezani z Evropo kot »po naravi naši«. To se ne izvaja prek prilaščanja zmagovalne zgodovine, v kateri smo vedno varovali te vrednote (to bi bil ameriški narativ), temveč prek sklicevanja na »privilegirano« izkušnjo nekoga, ki je bil priča njihovega popolnega izginotja. Prodi je ob neki drugi priložnosti opozoril: »Govoriti o miru je skoraj kliše, vendar samo za tiste, ki niso občutili njegovega pomanjkanja.« (SP 02 621) Tukaj pa se pokaže osnovno nasprotje, ker tudi Prodi prizna, da je njegova generacija zadnja generacija Evropejcev, ki je dejansko občutila pomanjkanje miru. Vojna je nepredstavljiva v današnji EUropi. Na prvi pogled to potrjuje mitično konstrukcijo, a kot je že bilo poudarjeno, miti delujejo in omogočajo kozmološko orientacijo v skupnosti samo, če se nenehno ponavljajo – »delovanje mita« se nikoli ne sme končati. To

pomeni, da čeprav je glavna plat mita »premaganje kaosa«, je le-ta globoko odvisen od tega, da kaos ohrani svojo relevantnost tudi v sedanjosti. To, da smo »kaos odpravili in z njim opravili«, napoveduje konec mita, ker s tem njegovo nenehno ponavljanje postane zastarelo, neustrezno in se pretvori v kliše. Če kozmologija miru in stabilnosti kot ideološki temelj integracije (ki preprečuje nove francosko-nemške vojne) danes izgublja svojo mobilizacijsko moč – ironično zato, ker so tovrstne vojne tako rekoč nepredstavljive – moč ponovno pridobi, če se ponavlja v drugačnih kontekstih, in sicer v kontekstu evropske vloge v sosesčini. Tu najdemo še veliko takih, ki »trpijo zaradi pomanjkanja miru«.

Ponavljanje mita o odpravi trpljenja v Evropi, ki lahko legitimizira zunanjo politiko, vključuje tudi specifično potezo. Posebna evropska zgodovina, iz katere se je rodila EU, mora biti univerzalizirana, da se lahko uporabi zunaj tega okvira. Evropska izkušnja tako danes postane proces učenja, katerega lekcije so zdravilo – ne zgolj za vojne v Evropi, temveč za trpljenje na splošno.

»Drago smo plačali, da smo se naučili norosti vojne, rasizma in zavračanja drugega in različnosti. Mir, zavračanje zlorabe sile, spopadov in vojne so temeljne in povezujoče vrednote evropskega projekta. (...) Za seboj smo pustili realpolitiko, ki smo jo sami izumili. (...) Ne smemo pozabiti, da je Unija edinstveni politični projekt in edina resnična politična in institucionalna novost na svetu. In prav ta inventivni pristop še naprej ponuja perspektivo stabilnosti in varnosti državam članicam, našim bodočim članicam in sosednjim državam. Ta pristop je prav tako pridobil globalni pomen.« (Prodi, 2003e)

V sklepnem stavku svoje izjave Prodi postopoma razširja »cono veljavnosti« za uporabo evropskih izkušenj. Najprej države članice, potem tudi sosedstvo in nazadnje ves svet. Posledično se Evropa najprej razlikuje od tistih, ki potrebujejo njene izkušnje (najprej sosede, a tudi svet), zatem pa tudi od zahodnjaške kozmopolitske identitete. Evropa ni edini *svetovni igralec*, ki zagovarja vrednote miru, stabilnosti, vladavine zakona itd., vendar je edini, ki je – z lastnimi izkušnjami – pridobil znanje o tem, kako napredovati od popolne zavrnitve teh vrednot do njihove polne izpolnitve.

Takšno ponavljanje mitične identitete Evrope v zvezi z zunanjo politiko je novost; prek univerzalizacije evropskih izkušenj se lahko sklicuje na klasično idejo evolucijske civilizacije, ne da bi se naredila kakršna koli povezava z imperialno in kolonialno zgodovino te ideje. Civilizacija implicira predstavo o različnih družbah, ki se nahajajo na različnih stopnjah ene same zgodovinske evolucije. Znotraj logike civilizacije se določena zgodovina (zgodovina »civiliziranega sveta«) povzdigne na raven univerzalnega modela za »zgodovinski napredek« na splošno in so tako Drugi doživeti kot zgodnejše različice Jaza. V tej zvezi postane osnovni mehanizem legitimizacije *mission civilisatrice* polni vpogled v D drugega, saj smo mi že doživeli to, kar Drugi doživlja zdaj.

Ne zatrejujeva, da je retorika ESP zgolj diskurz, ki »bremeni belega človeka«. Kot smo že videli, so tovrstne obtožbe zavržene s pomočjo omahovanja in tudi z distanciranjem evropske zgodovine od zmagoslavnega marša civilizacije z neprekinjenim mitičnim sklicevanjem na nedavni propad Evrope v barbarstvo. Vendar obstaja strukturna podobnost med logiko civilizacije in »mitičnega« ponavljanja evropske identitete v ESP. Barbarstvo je nedvomno umeščeno v preteklost Evrope, vendar v nasprotju z raziskovalci, ki verjamejo, da je centralni Drugi za Evropo njena lastna preteklost (Wæver, 1996: 122), midva želiva poudariti dejstvo, da je to preteklo barbarstvo tukaj izpostavljeno zato, ker ustreza današnjim barbarstvom *zunaj Evrope*. Tako je narejena povezava med nekdanjimi Evropejci in današnjimi sosedi in »mitična Evropa« nastopa kot izvedba identitete, ki lahko poveže normativni okvir, torej mit – z relevantnim Drugim v novem kontekstu, torej s sosedi. »Poškodovana« narava sosed, njihova nestabilnost,

njihovo hrepenenje po tem, da postanejo evropske, ter njihova potreba po evropski odgovornosti in pričakovanje, da Evropa takšno odgovornost prevzame –, vse to pripomore k nastanku evropskega subjekta kot polno legitimiziranega v izvajanju ESP, ker je Evropi uspelo premagati omenjene lastnosti sosed: te lastnosti smo nekdaj imeli tudi mi.

Tisto, kar se bistveno spremeni, ko se »mitična Evropa« izvaja v kontekstu ESP, je obseg evropskih izkušenj in »umestitev« barbarstva. Izvajanje te identitete kot ideološka legitimizacija združevanja implicira, da so nadaljnje pridružitve nujne, ker se samo z neprekinjeno integracijo izogibamo vračanju v kaos iz preteklosti in barbarstvu, ter nenehno prizadevanje za uspeh in trajnost projekta. Moramo iti naprej zato, ker ustavljanje prinaša nevarnost vrnitve v grozljivo preteklost. Kot je poudaril Ole Wæver, je v osnovi takšne ideološke dinamike nasprotje med neprekinjeno integracijo in grozečo fragmentacijo. Gre za jasno alternativo med integracijo in fragmentacijo. Vendar če je fragmentacija (v obliki vojne v Evropi), kot smo že ugotavljali, postala nemogoča in nepredstavljiva, ta alternativa ne more več imeti moči, da legitimizira evropski projekt.

Kadar se pa mit ponavlja v kontekstu zunanje politike, se evropski projekt lahko relegitimizira ne kot integracija, temveč kot civilizacija. Osnovna razlika je v tem, da izvajanje identitete civilizacije dejansko odpravlja notranje nevarnosti fragmentacije Evrope. Unija ni v neprekinjenem boju zato, da bi zajela barbarstvo v Evropi. Ta nočna mora je končana in je njena vrnitev postala nepredstavljiva. Današnji boj proti barbarstvu ni več stvar politik združevanja, temveč je umeščen v zunanjo politiko. Kompetence za vodenje tega boja, tj. evropske izkušnje, so povzdignjene (univerzalizirane), da bi ustrezale temu novemu okviru. Ko gre za izvajanje mitične evropske identitete, je lokus identitetne politike EU premaknjen na zunanjo politiko in je ta dimenzija jasno prisotna v politiki, usmerjeni na naše »žalostno necivilizirane« sosedje. Projekt je ohranil svojo težo zato, ker, čeprav Evropejci ne hrepenijo več po EUropi, to zdaj počne preostali svet.

Literatura

- COM (2003): Communication from the commission to the council and the european parliament »*Wider Europe – Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours*« Brussels, 11. 3. 2003, COM (2003).
- ESS (2003): *A secure europe in a better world, european security strategy*, Brussels, 12 December.
- COM (2004): Communication from the commission, *European Neighbourhood Policy Strategy paper*, SEC (2004) 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570}, Brussels, 12. 5. 2004, COM (2004).
- COM (2003): Communication from the commission, *Paving the way for a New Neighbourhood Instrument* Brussels, 1 July 2003, COM (2003).
- Council conclusions 7705/02, Press release 2421st Council meeting – General affairs and external relations – Luxembourg, 15 April 2002, 7705/02 (Presse 91).
- Council conclusions 12134/02, press release 2450th Council session – General affairs and external relations – Brussels, 30 September 2002, 12134/02 (Presse 279).
- Council Conclusions 14183/02, Press release 2463rd Council meeting General affairs and external relations Brussels, 18 November 2002, 14183/02 (Presse 350).
- Council Conclusions 15917/02, Presidency conclusions copenhagen european council, 12 and 13 december 2002, Brussels, 29 January 2003, 15917/02.
- Council Conclusions 6604/03, Press release 2487th Council meeting, General affairs and external relations, Brussels, 24 February 2003, 6604/03 (Presse 52).

- A *WORLD PLAYER* (2004), European Commission Directorate – General for Press and Communication, July 2004.
- PATTEN, C., JAVIER, S. (2002): *Joint letter to General Affairs Council »Wider Europe«*, April 2002.
- PRODI, R. (2002a): *A Wider Europe - A Proximity Policy as the key to stability*. Sixth ECSA-World Conference. Brussels, Jean Monnet Project, 5–6 December 2002, SPEECH/02/619.
- PRODI, R. (2002b): *Europe in transition: hopes and fears*. Brussels, 3 December 2002, SPEECH/02/600.
- PRODI, R. (2003a): *Cultural diversity and shared values*. New York, New York University Law School, 4 November 2003, Speech/03/517.
- PRODI, R. (2003b): *A destiny shared*. 50th anniversary of the ECSC, Marcinelle, 4 February 2003, SPEECH/03/52.
- PRODI, R. (2003c): *Ahead of the Thessaloniki European Council*. Strasbourg, European Parliament, 4 June 2003, SPEECH/03/274.
- PRODI, R. (2003d): *Europe: the Dream and the Choices*. Text in contribution to the debate on the future of Europe, published in Italy 12 November 2003.
- PRODI, R. (2003e): *Enlargement of the Union and European Identity*. Florence, Speech at the opening of the academic year, 20. January 2003.
- PRODI, R. (2004a): *A Union of minorities*. Seminar on Europe - Against anti-semitism. Brussels, For a Union of Diversity, 19 February 2004, Speech/04/85.
- PRODI, R. (2004b): *Building our future together*. European Parliament Strasbourg, 10 February 2004, Speech/04/67.
- PRODI, R. (2004c): *Europe: adding value, changing quickly*. London, London School of Economics, 19 January 2004, Speech/04/23.
- PRODI, R. (2004d): *Dialogue and shared values*. Conference on dialogue between peoples and cultures, Brussels, 25 May 2004, Speech/04/264.
- SOLANA, J. (2002a): *Europe's Place in the World: the Role of the High Representative*. Stockholm, 25 April 2002, S0078/02.
- VERHEUGEN, G. (2002): *Learn from History and Shape the Future*. Center for International Relations and »Rzeczpospolita« Warsaw, 11 July 2002, Speech/02/334.
- VERHEUGEN, G. (2003a): *EU Enlargement and the Union's Neighbourhood Policy*. Moscow, At the Diplomatic Academy, 27 October 2003 (no Speech nr.).
- VERHEUGEN, G. (2004a): *The Neighbourhood Policy of the European Union: An opportunity for Tunisia*. Tunis, Institut Arabe des Chefs d'Entreprises, 21 January 2004, Speech/04/33.
- VERHEUGEN, G. (2004b): *The European Neighbourhood Policy*. Bratislava, Prime Ministerial Conference of the Vilnius and Visegrad Democracies: »Towards a Wider Europe: the new agenda«, 19 March 2004, speech/04/141.

Citirana literatura

- BALIBAR, E. (2003): *Europe: Vanishing Mediator*. Constellations, 10 (3), 312–338.
- BAUMAN, Z. (1991): *Modernity and Ambivalence*. Cambridge, Polity Press.
- BAUMAN, Z. (2004): *Europe: An Unfinished Adventure*. Cambridge, Polity.
- BECK, U. (2003): *Understanding the real Europe*. Dissent, Summer, 32–38.
- BIZEUL, Y. (2000): Theorien der politischen Mythen und Rituale. V: Bizeul, Y. (ur.): *Politische Mythen und Rituale in Deutschland, Frankreich und Polen*. Berlin, Duncker und Humblot, 15–39.
- BLUMENBERG, H. (1979): *Arbeit am Mythos*. Frankfurt am Main, Suhrkamp.

- BOSSONG, R. (2006): *The EU discourse on its international identity and foreign and security policy: Stability or change after September 11?* Estonia, Paper presented at the 4th Convention of the Central and Eastern European International Studies Association. University of Tartu, 25–27 June.
- BOTTICI, C., CHALLAND, B. (2006): *Rethinking the Political Myth: The Clash of Civilizations as a Self-Fulfilling Prophecy*. European Journal of Social Theory, 9 (3), 315–336.
- BUTLER, J. (1990): *Gender Trouble*. London, Routledge.
- CAMPBELL, D. (1998/1992): *Writing Security*. Manchester, Manchester University Press.
- CERUTTI, F. (2003): *A Political Identity of the Europeans*. Thesis Eleven, št. 72, February, 26–45.
- CREMONA, M., HILLION, C. (2006): *L'Union fait la force? Potential and Limitations of the European Neighbourhood Policy as an Integrated EU Foreign and Security Policy*. EUI Working Papers, LAW No. 2006/39.
- COOPER, R. (2002): *The Post-Modern State and World Order*. London, Demos.
- DELANTY, G. (2005): *What Does It Mean to Be a 'European'?* Innovation, 18 (1), 11–22.
- DIEZ, T. (2006): *The Paradoxes of Europe's Borders*. Comparative European Politics, 4 (2–3), 235–252.
- DÖRNER, A. (1995): *Politischer Mythos und symbolische Politik: Sinnstiftung durch symbolische Formen am Beispiel der Hermannsmythos*. Opladen, Westdeutscher Verlag.
- FLOOD, C. (1993): *André labarthe and Raymond Aron: Political Myth and Ideology in La France Libre*. Journal of European Studies 23 (1/2), 139–158.
- EMERSON, M. (2002): *The Wider Europe as the European Union's Friendly Monroe Doctrine*. CEPS Policy Brief 27, October.
- HABERMAS, J., DERRIDA, J. (2003): *February 15, or What Binds Europeans Together: A plea for a Common Foreign Policy, Beginning in the Core of Europe*. Constellations, 10 (3), 291–7.
- HABERMAS, J. (2003): *Toward a Cosmopolitan Europe*. Journal of Democracy, 14 (4), 86–100.
- HANSEN, L. (2006): *Security as Practice: Discourse Analysis and the Bosnian War*. London, Routledge.
- HELLSTRÖM, A. (2003): *Beyond space: Border making in European Integration: The case of Ireland*. Geografiska Annaler, 85(3), 123–135.
- HILL, C., WALLACE, W. (1996): Introduction – Actors and Actions. V: HILL, C. (ur): *The Actors in Europe's Foreign Policy*. London, Routledge.
- JEPPEPERSON, R., WENDT, A., KATZENSTEIN, P. (1996): Norms, Identity, and Culture in National Security. V: KATZENSTEIN, P. (ur.): *The Culture of National Security – Norms and Identity in World Politics*. New York, Columbia University Press.
- KAGAN, R. (2003): *Paradise and Power: American and Europe in the New World Order*. New York, Alfred A. Knopf.
- KALYPSO, N. (2005): The Power of the Superpowerless. V: LINDBERG, T. (ur.): *Beyond Power and Paradise: Europe, America and the Future of a Troubled Partnership*. London, Routledge, 93–120.
- KELLY, J. (2006): *New Wine in Old Wineskins: Promoting Political Reforms through the New European Neighbourhood Policy*. Journal of Common Market Studies, 44, (1), 29–55.
- LARSEN, H. (2004): Discourse Analysis in the Study of European Foreign Policy. V: TONRA, B. (ur.): *Rethinking European Union Foreign Policy*. Manchester, Manchester University Press.
- LAFFEY, M. (2000): *Locating Identity: Performativity, Foreign Policy and State Action*. Review of International Studies, 26 (3), 429–444.
- MANNERS, I. (2000): *Normative Power Europe: A Contradiction in Terms*. Working Papers 38, Copenhagen Peace Research Institute.
- MANNERS, I. (2002): *Normative Power Europe: A Contradiction in Terms?* Journal of Common Market Studies, 40, (2), 235–58.
- MANNERS, I., WHITMAN, R. G. (2003): *The 'difference engine': constructing and representing the international identity of the European Union*. Journal of Public Policy 10 (3), 380–404.

- MISSIROLI, A. (2004): The EU and its changing neighbourhood. V: DANNREUTHER, R. (ur.): *European Union Foreign and Security Policy*. London, Routledge.
- PACE, M. (2005): *The European Neighbourhood Policy: A statement about the EU's Identity?* International Dialogue 12, 1–11.
- PETERSSON, B., HELLSTRÖM, A. (2003): *The Return of the Kings: Temporality in the construction of EU Identity*. European Societies, 5(3), 235–252.
- RICOEUR, P. (1987): Myth and History. V: ELIADE, M. (ur.): *Encyclopedia of Religion*. New York, Macmillan, Vol. 10, 273–282.
- RICOEUR, P. (1990): *Soi-même comme un autre*. Paris, Seuil.
- RUMELILI, B. (2004): *Constructing Identity and Relating to Difference: Understanding the EU's Mode of Differentiation*. Review of international studies, 30 (1), 27–47.
- SEDELMEIER, U. (2004): Collective Identity. V: CARLNAES J., SJURSEN, H., WHITE (ur.): *Contemporary European Foreign Policy*. London, Sage.
- SMITH, K. (2005): *The Outsiders: the European Neighbourhood Policy*. International Affairs 81, (4), 757–773.
- STRÅTH, B. (2000): Multiple Europes: Integration, Identity and Demarcation to the Other. V: STRÅTH, B. (ur.): *Europe and the Other and Europe as the Other*. Bruxelles, Peter Lang.
- TODOROV, T. (1982): *The Conquest of America*. New York, Harper Perennial.
- WEBER, C. (1995): *Simulating Sovereignty*. Cambridge, Cambridge University Press.
- WEBER, C. (1998): *Performative States*. Millenium: Journal of International Studies, 27, (1), 77–95.
- WÆVER, O. (1996): *European Security Identities*. Journal of Common Market Studies, 34 (1), 103–132.
- WÆVER, O. (1998): Insecurity, security, and asecurty in the West European non-war community. V: ADLER, E., BARNETT, M. (ur.): *Security Communities*. Cambridge, Cambridge University Press, 69–118.
- ZAIOTTI, R. (2006): *Of Friends and Fences: Europe's Neighbourhood Policy and the Gated Community Syndrome*. California, Paper presented at the 47th Annual International Studies Association conference, San Diego, March 22–25.

Prevedla Tanja Petrović